

MULOQOT SHAKLLANISHIDA OILANING O‘RNI

Muxamedova Dilbar Gafurdjanovna

O‘zMU, “Psixologiya” kafedrasi mudiri,

Psixol.f.d.prof.

Sayitova Nargiza Xikmatillo qizi

O‘zMU, amaliy psixologiya talabasi

Anotatsiya. Oila insonning shaxsiy hayoti uchun ham, jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy rivojlanishi uchun ham hal qiluvchi ahamiyatga ega bo‘lgan eng muhim maskan. Shu boisdan ham shaxsning rivojlanishi va shaxslararo munosabat o‘rnatib muloqotga kirishishi uchun oila katta ahamiyatga ega. Shaxsdagi muloqot xususiyatlarini va kommunikatsiya o‘rnatish jarayoni oiladan shakllanib jamiyatda qaror topadi. Ushbu maqolada shaxslararo mulqotni shakllanishida oilaning o‘rnini yoritib beramiz.

Kalit so‘zlar: muloqot, oila, shaxs, kommunikatsiya, farzand, interaktiv, perseptiv, verbal, noverbal, imo-ishora, tovush tembri, intonatsiya, tana harakati.

Abstract. The family is the most important place that is crucial for both the personal life of a person and the social, economic, and cultural development of society. Therefore, the family is of great importance for the development of the individual and the establishment of interpersonal relationships and communication. The characteristics of communication in a person and the process of establishing communication are formed in the family and are established in society. In this article, we will highlight the role of the family in the formation of interpersonal relationships.

Keywords: communication, family, person, communication, child, interactive, perceptive, verbal, nonverbal, gesture, timbre of sound, intonation, body movement.

Аннотация. Семья является важнейшим местом, которое имеет решающее значение как для личной жизни человека, так и для социального, экономического и культурного развития общества. Поэтому семья имеет огромное значение для развития личности и установления межличностных отношений и общения. Особенности общения у человека и процесс установления общения

формируются в семье и закрепляются в обществе. В данной статье мы выделим роль семьи в формировании межличностных отношений.

Ключевые слова: общение, семья, личность, коммуникация, ребенок, интерактивный, перцептивный, вербальный, невербальный, жест, тембр звука, интонация, движение тела.

Kirish. Oiladagi sog'lom va samimiy muloqot madaniyati nafaqat oilaviy munosabatlarning barqarorligi, balki farzandlar tarbiyasi, o'sib kelayotgan yosh avlodda muloqot ko'nikmlarini shakllantirish, shuningdek, jamiyat barqarorligi va ma'naviy rivojlanishining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ushbu jarayonda ijtimoiy-psixologik omillarning ahamiyati katta. Oiladagi muloqot madaniyatini rivojlantirish uchun jamiyatdagi qadriyatlar va ijtimoiy munosabatlar katta ahamiyatga ega.

Bugungi kunda oilaviy munosabatlarning shakllanishiga ko'plab omillar ta'sir ko'rsatadi: ijtimoiy, iqtisodiy, ma'naviy va axloqiy.

Muhokama. Oiladagi muloqot madaniyatining shakllanishi, shuningdek, er-xotin o'rtasidagi munosabatlar jamiyatning axloqiy, ijtimoiy va pedagogik jihatlariga bevosita ta'sir etadi. Ushbu jarayonni rivojlantirishda turli ijtimoiy va pedagogik omillar muhim rol o'ynaydi. Quyida oiladagi muloqot madaniyatini rivojlantirishga ta'sir qiluvchi asosiy omillarni ko'rib chiqamiz:[1]

1. Oilaviy muhiting ta'siri – oiladagi munosabatlar, o'zaro hurmat va mehr-muhabbat nafaqat er va xotin o'rtasida, balki oilaning boshqa a'zolari (ota-onalar, qaynona-qaynota, aka-uka, opa-singillar) bilan samimiy muloqot muhitini yaratishga yordam beradi va o'z navbatida, oilaviy muloqot madaniyatini shakllantirishga bevosita ta'sir qiladi. Umuman olganda, oilada ijobiy atmosferaning mavjudligi muloqot madaniyati rivojlanishiga asos bo'ladi.

2. Milliy qadriyatlar va an'analar – har bir oilaning o'ziga xos qadriyatlari ham o'z o'rnida muloqot madaniyatini belgilaydi. O'zbek oilasida er va xotin muloqotining qadriyatlarga asoslangan muayyan qoliplari mavjud. Masalan, “ayollarning o'z umr yo'ldoshlariga “siz” tarzida murojaat qilishlari belgilangan me'yor bo'lib, “siz”ning “sen”ga almashinuvi o'zbek nutq odatining qo'pol buzilishidan dalolatdir” . Shuningdek, o'zbek oilalarida er va xotin oilada birbiriga “dadasi/onasi” deb murojaat qilishi ham an'anaga aylanib qolgan bo'lib, bu ham oilaviy munosabatlar va oilaviy muloqotga ijobiy ta'sir qiladi.

3. Jamiyatdagi ijtimoiy institutlarning roli – mahalla, maktab va boshqa ijtimoiy tashkilotlar oilaviy tarbiya va muloqot madaniyatining muhim shakllantiruvchilari hisoblanadi. Ular oilaviy muloqotning ahamiyatini targ‘ib qilishda va targ‘ibot ishlarida muhim rol o‘ynaydi.

4. Axloqiy me‘yorlar va gender tengligi – jamiyatda erkaklar va ayollar o‘rtasidagi tenglikni ta‘minlash ham, o‘z navbatida, oila ichidagi muloqot madaniyatini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi.

Adabiyotlar sharhi. Ota-onalik munosabatining muloqot va emotsional jihati bolaga nisbatan emotsional-qiyamat munosabati va unga bo‘lgan muhabbatni o‘z ichiga oladi. G.A.Arina, E.B.Ayvazyan va M.V.Maklakova ota-ona va bolaning emotsional tajribasi va muloqot xususiyatlarini tasvirlashda,[2] boshqa psixologlar T.V.Bragin va R.V.Ovcharova onaning bolalarga bo‘lgan emotsional munosabatida ota-ona pozitsiyasini ko‘rib chiqadi[3]. Shuni ta‘kidlash kerakki, ota-ona sevgisining muhim ko‘rsatkichlaridan biri bu g‘amxo‘rlik hisoblanib, psixologiyada g‘amxo‘rlik tushunchasi ko‘pincha boshqa insonga nisbatan harakat munosabat sifatida qaraladi. A.A.Baranov va M.V.Belokrylovaning so‘zlariga ko‘ra "g‘amxo‘rlik boshqa odamning (masalan, bola) ehtiyojlari, maqsadlari, qadriyatlarini anglash, uning farovonligini oshirish maqsadida rivojlanish tendentsiyalari tajribalarini amalga oshirish darajasi, shuningdek, sharoit yaratishga qaratilgan harakatlar hisoblanadi[4].

Natija va tahlil. Hammamizga ma‘lumki, oilaning kommunikativ vazifasi oila a‘zolarining o‘zaro muloqot va o‘zaro tushunishga bo‘lgan ehtiyojini qondirishga xizmat qiladi.

Oilaviy munosabatlar – ota-onalar yoki bolaning kamoloti uchun mas‘ul bo‘lgan shaxslar hamda farzandlar o‘rtasida turli yo‘nalishlarda tashkil etiluvchi munosabatlardir.

Muloqot-shaxslararo munosabatlar va o‘zaro ta‘sirning alohida shaklidir[2]. U 3 xil ko‘rinishda bo‘ladi: 1) o‘zaro fikr almashinuv-kommunikativ ko‘rinish.

2) o‘zaro ta‘sir ko‘rsatishi-interaktiv ko‘rinish.

3) o‘zaro bir-birini tushunish-pertseptiv ko‘rinish.

Kommunikativ muloqot 2 xil ko‘rinishda bo‘ladi:[2] 1. Verbal; So‘z va uning ma‘nosi orqali amalga oshiriladi. Verbal muloqot bu nutq hisoblanadi.

2. Noverbal muloqot. Noverbal muloqot bu nutqsiz muloqot hisoblanadi. Bularga: imo-ishoralar, tovush tembri, intonatsiya, tana harakati kabilar kiradi.

Biz asosiy ma'lumotni o'zga kishilar bilan suhbatda 10-30% gacha verbal kommunikatsiyadan olamiz, 65-80% ma'lumotni esa noverbal kommunikatsiyadan olamiz. Noverbal ishoralarning miqdori va sifati insonning yoshiga bog'liq, masalan, bolalardagi noverbal ishoralar katta yoshli odamlarnikidan ko'ra oson tushuniladi. Bundan tashqari, bunga jins turi, odam tabiati, ijtimoiy maqomi, millati ta'sir o'tkazadi. Masalan, ingliz psixologi ma'lumotiga ko'ra, bir soatli suhbat davomida finlyandiyalik - 1 ta, italiyalik - 80 ta, fransuz - 120 ta va meksikalik - 120 imo-ishoradan foydalanar ekan[5].

Oila a'zolari o'rtasidagi munosabatlar tuzilishi turli xil ko'rinishda bo'ladi:

1. Buva va buvi hamda oilaning qolgan barcha a'zolari aloqasi.
2. Ota-onaning o'zaro munosabatlari.
3. Ota-ona va farzandlar orasidagi muloqot.
4. Farzandlarning o'zaro munosabatlari tartibi.
5. Kelinning barcha oila a'zolari bilan munosabatlari.
6. Kelinlarning (ovsinlar) o'zaro muloqot qilishlari kabilar.

Oilada shaxslararo muloqotni ikkiga ajratiladi: 1. Ijobiy-oilani mustahkamlovchi muloqot.

2. Salbiy-oilani zil ketishiga olib keluvchi muloqot[5].

Oilaning ijobiy muloqotini ko'proq rivojlantirish kerak. Buning uchun eng avvalo ota-onada samarali muloqotni shakllantirish haqidagi bilim darajasi yetarli bo'lishi zarur. Shuning uchun ham ota-onaning bilim saviyasi, muloqot madaniyati va farzandlar bilan oshkora muloqot qilishiga ko'proq e'tibor qaratish lozim. Odamlar bilan muomala qilish san'ati ham har bir kishidan katta mahoratni talab qiladi.

Oiladagi muloqotga ta'sir etuvchi to'siqlar:[3] 1. Ahloqsizlik

2. Bilimsizlik.
3. Huquqni buzilishi.
4. Urf-odatlarni bajarilishdagi kamchiliklar.

5. Yoshlarning uquvsizligi.

Biroq hozirgi kunda ba'zi oilalarda ota-onalar va bolalar o'rtasida muloqotning kamligi, bir-biriga e'tiborning pasayishi, oila a'zolari o'rtasida fikr erkinligining cheklanganligi, holatlari mavjud, hatto oiladagi o'zaro munosabatlarning yomonlashuvi natijasida oila a'zolarining ayrimlarida stress, suitsid kabi noxush holatlarning kelib chiqishi ham ko'plab kuzatilmoqda. Bunday noxush holatlarni oldini olish uchun eng avvalo oila a'zolari o'rtasida oshkora, yaqin, o'zaro tushunishli, ishonchli muloqotning amalga oshishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish, lozim bo'lsa, bu borada, yoshlarga tegishli bilimlarni berish, aholi uchun ota-onalar psixologik maslahatxonalar faoliyatini yo'lga qo'yish, ota-onalar uchun treninglar tashkil etish borasidagi ishlarni takomillashtirish lozim.

Xulosa. Oila bir jamiyatning bo'g'inini tashkil etadi. Agarda oila barqaror bo'lsa, jamiyat gullab-gurkirab yashnaydi. Har qanday jamiyat taraqqiyotida oilalarning, oilalar mustahkamligining o'rni beqiyosdir. Shu boisdan ham oiladagi tarbiya va shaxs shakllanishidagi muloqotning to'g'ri olib borilishiga e'tibor qaratish lozimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Hosilova Z. «Oila – eng katta tarbiyachi» «Xalq ta'lim» jurnali. T; 200 y, 3-son.
2. Karimova V.M. Oila psixologiyasi: Darslik. Pedagogika oliygohlari talabalari uchun. - T.: "Fan va texnologiya", 2008.
3. Lutfullaev N. «Oilaning tarbiyaviy ahamiyati» «Xalq ta'limi» jurnali. Toshkent; 2005 y. 2 son.
4. Maqsudov T. tahriri ostida «Oila etikasi va psixologiyasi» Toshkent; «O'qituvchi» 1991 y.
5. Ro'zimatov E. E Bolaning hayotga ijtimoiylashuv jarayonlarida oilaning o'rni "Oilaning ijtimoiy-demografik muammolari" Respublika ilmiy-amaliy anjumani maqolalar to'plami 2018.